

ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА

Іншин М.І., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
заслужений юрист України

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська 60, м. Київ, Україна
inshin@gmail.com*

У статті проаналізовано наукові підходи щодо сутності та значення захисту трудових прав людини. Розглянуто основні способи захисту трудових прав працівників. Обґрунтовано необхідність законодавчого врегулювання способів захисту працівників у трудових правовідносинах.

Ключові слова: правове регулювання, захист трудових прав, працівник, законодавче врегулювання.

ЗАЩИТА ТРУДОВЫХ ПРАВ РАБОТНИКОВ: АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Иншин Н.И.

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко,
ул. Владимирская 60, г. Киев, Украина
inshin@gmail.com*

В статье проанализированы научные подходы к сущности и значению защиты трудовых прав человека. Рассмотрены основные способы защиты трудовых прав работников. Обоснована необходимость законодательного урегулирования способов защиты работников в трудовых правоотношениях.

Ключевые слова: правовое регулирование, защита трудовых прав, работник, законодательное урегулирование.

PROTECTION OF LABOR RIGHTS: ANALYSIS OF LEGISLATION

Inshyn M.I.

*Kyiv National Taras Shevchenko University,
Volodymyrska str. 60, Kyiv, Ukraine
inshin@gmail.com*

The article analyzes the scientific approaches to the nature and importance of the protection of labor rights. The main ways to protect labor rights. The necessity of legal regulation of methods of protection of workers in labor relations. Also relevance of the topic is that one of the main tasks of labor law is to protect social and labor rights, but, unfortunately, there is a need of proper and effective protection. What does an extremely large amount of accumulated problems in the social and labor relations. Therefore, the primary task of the state must be proof of legal regulation of labor rights to European standards.

However, as in the scientific literature and in current legislation is still no generally accepted opinion about understanding the importance of further research of protection of labor rights in modern conditions of state development, emphasizing the relevance of the chosen subject of scientific inquiry and determine its purpose.

The objective of this article is to analyze the modern scientific views on the protection of labor rights and its form and means.

Scientific novelty article determined that it based on legal analysis of modern theoretical approaches to the nature and importance of the protection of labor rights defined its important role in today's conditions, specific suggestions and recommendations for improvement of regulations on these issues.

Unfortunately, the state protection of labor rights is extremely painful. What does great number of accumulated problems in the social and labor relations. To date, Ukraine has the Labor Code adopted in the Soviet Union back in 1971, in spite of all contributions to the change of the Act, its provisions do not meet the present and can not adequately guarantee the protection of labor rights.

The conclusions are that the protection of labor rights is an important part of the democratic, legal and social society. In modern conditions the legal regulation of the remedies of labor rights is in good enough condition, but still there is a need to improve this legal institution: the necessary amendments and reforms to strengthen the inviolability of labor rights in practice.

Key words: legal regulation, protection of labor rights, worker, legislative regulation.

Постановка проблеми. Одним із найголовніших завдань трудового права є забезпечення захисту соціально-трудоових прав працівників. На жаль, досі існує потреба в їх належному й ефективному захисті, про що свідчить украй велика кількість накопичених проблем у соціально-трудоових правовідносинах. Тому першочерговим завданням держави має бути узгодження правового регулювання захисту трудових прав працівників із європейськими стандартами.

Стан наукового дослідження. Питання щодо трудових прав і форм їх захисту свого часу були предметом досліджень М.Г. Александрова, А.П. Александрової, В.М. Андріїва, Н.Б. Болотіної, В.Я. Буряка, В.С. Венедіктова, Л.Я. Гінцбурга, Г.С. Гончарової, В.Я. Гоца, В.В. Жернакова, П.І. Жигалкіна, С.І. Запари, С.О. Іванова, І.Я. Кисельова, Р.І. Кондратьєва, Л.І. Лазор, Р.З. Лівшиця, О.А. Лукашевої, М.В. Лушнікової, А.Р. Мацюка, Ю.П. Орловського, О.С. Пашкова, П.Д. Пилипенка, С.М. Прилипка, В.І. Прокопенка, О.І. Процевського, П.М. Рабіновича, В.Г. Ротаня, А.Г. Седишева, О.Ф. Скакун, В.Н. Скобелкіна, О.В. Смирнова, М.П. Стадника, Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишевої, Т.Б. Шубіної, О.М. Ярошенка та деяких інших учених.

Проте як у науковій літературі, так і в чинному законодавстві досі відсутня загально визнана думка щодо розуміння важливості подальшого дослідження засобів захисту трудових прав за сучасних умов розвитку держави, що підкреслює актуальність обраної тематики наукового пошуку.

Метою статті є аналіз сучасних наукових позицій щодо захисту трудових прав, його форми та засобів.

Наукова новизна публікації визначається тим, що в ній на основі правового аналізу сучасних теоретичних підходів щодо сутності та значення захисту трудових прав людини визначено його важливу роль в умовах сьогодення, надано конкретні пропозиції й рекомендації щодо вдосконалення нормативно-правових актів із зазначених питань.

Виклад основного матеріалу. На жаль, питання стану захисту трудових прав працівників залишається вкрай болючим. Про це свідчить велика кількість накопичених проблем у соціально-трудових правовідносинах. Донині в Україні діє Кодекс законів про працю України, прийнятий за часів Радянського Союзу ще в 1971 р. Незважаючи на всі внесені до нього зміни, його норми не відповідають вимогам сучасності та не можуть належним чином гарантувати захист трудових прав працівників [1, с. 283].

Кожна людина має право захищати свої права від порушень і протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими чинним законодавством. Право на захист людина може реалізувати як особисто, так і за допомогою правозахисних організацій, органів, осіб (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, об'єднання громадян, профспілки тощо). Саме держава шляхом прийняття законів проводить регулювання правової поведінки громадянина. Правовий стан, на думку В.Н. Кудрявцева, має два види: «матеріальні» дії (здійснення своїх прав, виконання обов'язків, соціально-правова активність) та «інструментальні» дії (придбання прав та обов'язків, захист своїх прав і законних інтересів) [2, с. 132]. Отже, матеріальна мета – це мета охорони прав і їх регулювання. Будь-яка правова «матеріальна» поведінка має юридичну форму, тобто визначену законом чи іншим нормативним актом сукупність процедур, здійснюваних для досягнення певного матеріально-правового результату [3, с. 13].

В умовах сьогодення важливе місце серед наявних засобів захисту трудових прав посідають саме правові інструменти. До таких юридичних інструментів, що мають на меті захист трудових прав працівників, доцільно віднести насамперед конституційне право громадян на оскарження до суду неправомірних дій роботодавців (ст. 55 Конституції України), а також існування певної системи органів, що можуть розглядати справи щодо захисту трудових прав, основне місце серед яких, безсумнівно, посідають суди.

Необхідно наголосити, що щодо питань захисту прав громадянина, зокрема й у сфері праці, серед науковців існує декілька позицій. Так, О.В. Іванов вказує: «Захист суб'єктивних прав складається у вчиненні юрисдикційним органом держави певних владних дій, спрямованих на забезпечення уповноваженій особі можливості реалізації належного їй права та на примус зобов'язаних осіб до здійснення певних дій на користь уповноваженого» [4, с. 51]. С.К. Сабікенов конкретизує мету захисту прав людини, підкреслюючи, що захист суб'єктивних прав та інтересів, які охороняються законом (у широкому розумінні слова), – це здійснювана у встановленому законом порядку правозастосовна діяльність органів держави, зумовлена порушенням або заперечуванням суб'єктивних прав та інтересів громадян, що охороняються законом, мета якої полягає у відновленні або підтвердженні цих прав та інтересів [5, с. 62]. Обидва визначення об'єднує те, що суб'єктами, які забезпечують захист прав, є лише органи держави. Вважаємо, що вказане обмеження може дещо звужувати поняття захисту трудових прав працівників, оскільки необхідність у зверненні до державних органів щодо захисту може виникнути лише тоді, коли без їх втручання відновлення порушеного права ускладнюється або взагалі може стати

неможливим. У свою чергу Г.П. Темченко зазначає, що форми захисту – це такі процесуальні форми, які забезпечують реалізацію права на захист, вирішення юридичних справ, що у свою чергу передбачає певну процедуру (порядок) реалізації заінтересованими особами права на захист і судовими органами юрисдикційних повноважень. Цим пояснюється наявність цивілістичних, кримінально-правових та адміністративно-правових форм захисту й процедур [6, с. 532]. Вважаємо за доцільне приєднатись до більш продуктивного визначення захисту прав, відповідно до якого захист права являє собою примусову правову, організаційну, матеріально-правову, процесуальну та іншу діяльність органів державної влади й управління, правоохоронних органів, громадських об'єднань, посадових осіб і державних службовців, а також громадян і негромадян, здійснювану законними засобами з метою підтвердження або відновлення оскарженого чи порушеного права людини [7, с. 270–271]. Зрозуміло, що вказане визначення носить універсальний характер та може бути пристосоване до захисту безпосередньо трудових прав працівників, оскільки він також може здійснюватися органами державної влади, правоохоронними органами, громадськими об'єднаннями, правозахисними організаціями, посадовими особами й державними службовцями, а також громадянами та працівниками (так званий самозахист). З огляду на це, на наше переконання, під засобами захисту трудових прав працівників варто розуміти сукупність правових прийомів і процедур, спрямованих на зняття обмежень на здійснення трудових прав та поновлення порушених трудових прав із метою їх подальшої належної й ефективної реалізації, що може здійснюватися державними органами, правоохоронними органами, громадськими об'єднаннями, правозахисними організаціями, посадовими особами й державними службовцями, а також безпосередньо працівниками. Аналіз законодавства та правової літератури свідчить, що захист трудових прав працівників містить право на захист, засоби захисту та форми захисту.

Важливо зауважити, що захист трудових прав може реально здійснитися лише за наявності правового встановлення права на захист права, тобто його закріплення в конкретній правовій нормі конкретного нормативно-правового акта. Цікаво, що право на захист у галузевих науках, зокрема й у загальній теорії права, розглядається з різних аспектів.

Серед основних підходів до цього правового явища доцільно виділити дві думки. Так, В.П. Грибанов вважає, що право на захист є однією з правомочностей суб'єктивного права, що дає змогу застосувати щодо правопорушника заходи примусового впливу [8, с. 155].

О.В. Іванов, представник іншого підходу, стверджує, що право на захист не є властивістю самого суб'єктивного права; це самостійне право, хоча й тісно пов'язане із суб'єктивним правом [4, с. 47–48]. На нашу думку, право на захист є самостійним, універсальним, конституційним правом людини. Тому продовження цієї дискусії є непродуктивним.

Право людини на захист своїх прав встановлюється законодавчо та існує об'єктивно, тобто незалежно від того, чи відчуває людина потребу в ньому [9, с. 17]. Зміст права на захист визначається вимогою уповноваженого суб'єкта до правопорушника або особи, яка оскаржує його інтерес. Зміст права на захист містить у собі два види можливостей: матеріально-правові та процесуальні. Матеріально-правовий зміст права на захист охоплює такі права: а) право людини використовувати проти правопорушника й для захисту свого права власні дозволені законом примусові дії (самозахист) [10, с. 35–40]; б) право уповноваженої особи самій застосовувати до правопорушника заходи оперативного впливу; в) право людини звернутися до органів державної влади й місцевого самоврядування або громадських об'єднань із вимогою примусити зобов'язану особу до правомірної обов'язкової поведінки; г) право звернутися в міжнародні організації із захисту прав і свобод людини, якщо вичерпано всі наявні внутрішньодержавні засоби правового захисту [11, с. 32–40]. Згідно з конституційними положеннями (ст. 55 Конституції України) кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права й свободи від порушень і протиправних посягань, у тому числі здійснюючи поновлення порушеного чи оспорюваного права самостійно (самозахист) [12, с. 36].

Застосування того чи іншого засобу захисту трудових прав працівників визначається й залежить від характеру конкретного порушеного трудового права. Щодо процесуального змісту права на захист трудових прав працівників мова має йти про такі права: а) право працівника звернутися за захистом порушеного трудового права до будь-якого державного органу чи громадського об'єднання в будь-якій законній формі або взагалі захищати себе самостійно; б) право на користування передбаченими законом саме процесуальними правами, які встановлено для конкретної форми захисту трудових прав; в) право на оскарження в судовому, адміністративному або громадському порядку рішення органу чи особи, до якої вже звернувся працівник із питань захисту свої порушених трудових прав.

Отже, головною проблемою, що постає на шляху реалізації права на захист працівника, є невизначеність прав, які працівник може використовувати в процесі здійснення такого права. При цьому важливими проблемами, що заважають реалізації працівником свого права на захист, є недовіра до судового органу, негативне ставлення роботодавця до працівника, який обстоює свої права в суді, тривалий процес розгляду справи, неузгодженість норм і можливостей їх практичного застосування [13, с. 21].

Таким чином, право працівника на захист своїх трудових прав є правовою можливістю працівника використовувати з метою захисту своїх трудових прав встановлені в нормативно-правових актах примусові дії або звернутися до відповідних компетентних державних чи міжнародних органів, інституцій та осіб щодо подальшої реалізації свого права на захист із метою відновлення порушених трудових прав.

Отже, право на захист – це ще не безпосередньо захист порушених трудових прав працівника. Реалізацію свого права на захист порушених трудових прав працівник може здійснити в різних формах та шляхом використання різних правових засобів захисту.

Таким чином, під формами захисту трудових прав працівників доцільно розглядати правовий комплекс особливих юридичних процедур, які можуть здійснювати правозастосовні й правозахисні органи (інституції, особи) та безпосередньо працівники в межах відповідного правозахисного процесу, що мають на меті реальне відновлення порушених трудових прав і подальшу передбачену чинними нормативно-правовими актами відповідну компенсацію за їх порушення матеріального, морального чи організаційно-правового характеру.

Тому під засобами захисту трудових прав працівника варто розуміти конкретні правові процедури, що здійснюють правозастосовні й правозахисні органи, інституції, особи (у разі звернення до них працівника) та безпосередньо працівник у межах правозахисного процесу обраної ним конкретної правової форми захисту порушених трудових прав.

Також необхідно зазначити, що вибір конкретного засобу захисту трудових прав працівників доцільно визначити на таких підставах: а) характеру порушених трудових прав і наслідків такого порушення; б) особливостей правозахисної компетенції певного органу, до якого звертається працівник; в) процесуальних особливостей розгляду звернення працівника (порядок подання скарги, строки й порядок розгляду, виконання рішення тощо); г) реальних організаційно-правових можливостей працівника самостійно захистити свої порушені трудові права.

Висновки. Таким чином, необхідно констатувати, що захист трудових прав працівників є важливою складовою демократичного, правового й соціального суспільства. У сучасних умовах правове регулювання засобів захисту трудових прав працівників перебуває в досить якісному стані, проте є потреба в удосконаленні цього правового інституту: необхідне внесення поправок та проведення реформ із метою укріплення непорушності трудових прав працівників на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мартинов П.М. Механізм правового регулювання захисту трудових прав працівників / П.М. Мартинов // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 283–288.
2. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология / В.Н. Кудрявцев. – М. : Наука, 1982. – 287 с.
3. Горшенев В.М. Процессуальная форма и ее социально-юридические возможности в социалистическом обществе / В.М. Горшенев, П.Е. Недбайло // Юридическая процессуальная форма: теория и практика / [В.М. Горшенев, П.Е. Недбайло, В.С. Основин, В.О. Лучин и др.] ; под ред. П.Е. Недбайло, В.М. Горшенева. – М. : Юридическая литература, 1976. – С. 7–53.
4. Иванов О.В. Защита субъективных прав и проблема истины в гражданском процессе / О.В. Иванов // Вестник Московского государственного университета. Серия «Право». – 1996. – № 2. – С. 47–55.
5. Сабикенов С.К. Некоторые вопросы защиты субъективных прав и охраняемых законом интересов советских граждан / С.К. Сабикенов // Проблемы государства и права: труды научных сотрудников и аспирантов. – М. : ИГП АН СССР, 1974. – Вып. 9. – С. 61–68.
6. Падалка А.О. Державний захист трудових прав працівників та роботодавців як форма захисту / А.О. Падалка // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 532–537.

7. Парламентаризм в Україні: теорія та практика : матер. міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 10-й річниці з дня проголошення незалежності України та 5-й річниці з дня прийняття Конституції України / Інститут законодавства Верховної Ради України. – К. : Книга, 2001. – 660 с.
8. Грибанов В.П. Пределы осуществления и защиты гражданских прав / В.П. Грибанов. – М. : Изд-во МГУ, 1972. – 284 с.
9. Конституційні права і свободи людини та громадянина («круглий стіл») // Право України. – 1997. – № 9. – С. 17–18.
10. Гориславский К.О. Гарантії права людини на самозахист та здоров'я / К.О. Гориславский // Право України. – 2001. – № 35. – С. 35–42.
11. Рабінович П.М. Рішення Європейського Суду з прав людини: спроба концептуально-методологічного аналізу / П.М. Рабінович // Право України. – 1997. – № 12. – С. 32–44.
12. Постригань Т.П. Про правове регулювання способів захисту трудових прав як основи соціального захисту працівників / Т.П. Постригань // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки». – 2005. – № 67–69. – С. 35–37.
13. Козуб І.Г. До питання судового захисту трудових прав / І.Г. Козуб // Адвокат. – 2010. – № 12. – С. 16–21.

REFERENCES

1. Martynov, P.M. (2010), “Mechanism of legal regulation of employees’ labour rights”, Forum prava, no. 2, pp. 283–288.
2. Kudriavtsev, V.N. (1982), Pravovoye povedeniye: norma i patologiya [Legal behavior: norm and pathology], Nauka, Moscow, Russia.
3. Gorshenev V.M. Procedural form and its social and legal possibilities in a socialist society / V.M. Gorshenev, P.E. Nedbailo // Legal procedural form: theory and practice / [V.M. Gorshenev, P.E. Nedbailo, V.S. Osnovin, V.O. Luchin et. al.] ; ed. V.M. Gorshenev, P.E. Nedbailo. – Moscow : Yurydychna Literatura, 1976. – P. 7–53.
4. Ivanov, O.V. (1996), “Protection of subjective rights and the problem of truth in civil proceedings”, Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya “Pravo”, no. 2, pp. 47–55.
5. Sabikenov, S.K. (1974), “Some issues of protection of subjective rights and legitimate interests of Soviet citizens”, Problemy gosudarstva i prava: trudy nauchnyh sotrudnikov i aspirantov [Problems of state and law: works of researchers and postgraduate students], IGP AN SSSR, Moscow, Russia, no. 9, pp. 61–68.
6. Padalka, A.O. (2012), “State protection of labour rights of employees and employers as a form of protection”, Forum prava, no. 2, pp. 532–537.
7. Parliamentarism in Ukraine: theory and practice: proceeds of international research and practice conference dedicated to the 10th anniversary of independence of Ukraine and 5th anniversary of the Constitution of Ukraine / Legislation Institute of The Verkhovna Rada of Ukraine. – Kyiv : Knyha, 2001. – 660 p.
8. Gribanov, V.P. (1972), Predely osushhestvleniya i zashhity grazhdanskih prav [Limits of the exercise and protection of civil rights], Izd-vo MGU, Moscow, Russia.
9. (1997), “Constitutional rights and freedoms of man and the citizen (“round table”)", Pravo Ukrainy, no. 9, pp. 17–18.
10. Horyslavskyy, K.O. (2001), “Guarantees of human right to self-defense and health”, Pravo Ukrainy, no. 35, pp. 35–42.
11. Rabinovych, P.M. (1997), “Judgment of the European Court of Human Rights: an attempt of conceptual and methodological analysis”, Pravo Ukrainy, no. 12, pp. 32–44.
12. Postrygan, T.P. (2005), “On legal regulation of ways to protect labour rights as the basis of social protection of employees”, Visnyk Kyivskogo nacionalnogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya «Yurydychni nauky», no. 67–69, pp. 35–37.
13. Kozub, I.H. (2010), “On the issue of judicial protection of labour rights”, Advokat, no. 12, pp. 16–21.